

REVIEW: ZOLTÁN ROSTÁS, THEODORA-ELIZA VĂCĂRESCU, EDS. IN HONOREM SANDA GOLOPENȚIA

Maria LARIONESCU

Universitatea din București
University of Bucharest

Personal e-mail: maria.larionescu@gmail.com

REVIEW: ZOLTÁN ROSTÁS, THEODORA-ELIZA VĂCĂRESCU, EDS. IN HONOREM SANDA GOLOPENȚIA

Abstract: This volume is a surprise-gift offered by the informal research and debate group coordinated by Professor Zoltán Rostás, dedicated to Sanda Golopenția. A prestigious researcher, she is the daughter of the well-known sociologist Anton Golopenția, member of the Bucharest Sociological School. The volume brings together fifty-one studies, pieces of research, archive notes, essays, letters, prose, poems, which the editors have gathered from valued members of the global academic community, with whom Sanda Golopenția has exchanged messages. In this comment I have chosen to focus on several of the diverse interests and passions of Sanda Golopenția (S.G.). She brought significant contributions to linguistics, ethnography, semiotics, theater, sociology, and social history, among others. Among these, I will discuss selected aspects that are highly relevant to the Sociological School of Bucharest and to the activity of her parents, Anton Golopenția and Ștefania Cristescu-Golopenția, as also highlighted by the study authors. This short list includes: 1) A comprehensive profile of Sanda Golopenția's life and career, which sheds light on the history of the Bucharest Sociological School; 2) "The Epistolary Rhapsody" – a benchmark achievement within the frame of modern historiography; 3) The reconstruction of a major chapter in the history of sociology, serving as a window towards a "total editorial fact"; 4) The project of interventionist sociology, comprised in the student campaigns of the Social Service in Romanian villages, aiming for the emancipation of the peasantry, which was also a strategic component in the national mass-media of that time; 5) Sanda Golopenția's personality, serving as an inspirational model for young and aspiring intellectuals.

Keywords: Dimitrie Gusti, Bucharest Sociological School, Anton Golopenția, Sanda Golopenția, Ștefania Cristescu Golopenția, monographical teams, Royal student teams, action-research, the peasant issue, cultural action, The Gusti Cooperative.

Citation suggestion: Larionescu, Maria. „REVIEW: Zoltán Rostás, Theodora-Eliza Văcărescu, eds. In honorem SANDA GOLOPENȚIA”. *Transilvania*, no. 1-2 (2022): 119-124.
<https://doi.org/10.51391/trva.2022.01-02.15>.

O carte monumentală surprinde publicul iubitor de cultură prin mărturiile unor vieți exemplare, reprezentative pentru științele socio-umane, ce acoperă un întreg secol.¹ Volumul a fost proiectat ca un „cadou surpriză” pentru eminenta cercetătoare Sanda Golopenția, fiica sociologilor Anton și Ștefania Golopenția, membri marcanți ai Școlii Sociologice de la București, din anii interbelici. Cartea este oferită de către cunoscutul grup informal de cercetare și discuții „Cooperativa Gusti”, inițiat, după anul 2000, de prof. dr. Zoltán Rostás cu absolvenții studiilor doctorale în sociologie pe care i-a îndrumat în domeniile istoriei sociale, istoria sociologiei românești și est-europene și istoria științelor sociale. Proiectul s-a dovedit o veritabilă surpriză și pentru inițiatorii săi, după mărturiile editorilor, datorită multivalenței și diversității domeniilor profesionale și efervescenței creatoare a Sandei

Golopenția (S.G.): lingvistică, teatru, semiotică, sociologie, istorie socială și etnografie.

Lucrarea este structurată în trei părți, însumând cincizeci și unu de studii, cercetări, note de arhivă, eseuri, scrisori, proză, poezii, solicitate și obținute de editori, de la personalități științifice de notorietate pe plan național și internațional, cu care S.G. a interacționat. Partea I, „Despre operă”, cuprinde treisprezece contribuții de o varietate caleidoscopică, pe măsura diversității debordante ale preocupărilor autoarei. Partea a II-a, „Dincolo de operă”, conține douăzeci de scrieri personale ale unor cunoscuți oameni de știință care au prețuit-o pe S.G. Partea a III-a, „În jurul operei”, cuprinde optsprezece studii și articole de factură academică, în domenii în care s-a manifestat, cu excelență, S.G.

Cine este Sanda Golopenția? În cele ce urmează îmi

propun să sugerez un răspuns succint și parțial, întrucât din diversitatea extinsă a preocupărilor cercetătoarei am reținut, în comentariul de față, câteva direcții și contribuții subliniate de autorii studiilor, în legătură cu Școala Sociologică de la București și cu activitatea părinților săi, Anton Golopenția și Ștefania Cristescu Golopenția.

1. Cine este Sanda Golopenția? Un profil cuprinzător al vieții și carierei

Însumarea pieselor tabloului „polifonic” al identității științifice a S.G. deschide volumul cu un titlu semnificativ: „Reîmproprietărea sociologiei românești cu opere de valoare”, redactat de Acad. Mihai M. Cernea, sociolog român de notorietate națională și internațională. Cititorii află detalii semnificative din biografia S.G. privind familia, studiile primare și universitare și evoluția carierei sale științifice. Autorul atrage atenția publicului că întreaga viață a S.G. a purtat amprenta stigmatului de fiică a sociologului Anton Golopenția, membru marcant al Școlii sociologice de la București, ucis, fără proces, în temnița comunistă în 1951.

Voi sugera, în cele ce urmează, câteva elemente care mi-au atras atenția cu privire la biografia extraordinară a S.G. Împărtășesc sentimentul editorului Zoltán Rostás, care remarca, pe bună dreptate, cât de dificil este să decizi „la ce anume din opera Sandei Golopenția să atragi atenția cititorului”, din pricina dimensiunii „prea extinse pentru a-i face o caracterizare sintetică” (p. 142). Voi încerca, solicitând îngăduința cititorilor, să rețin câteva aspecte legate de interesele S.G. privind istoria sociologiei, cu accent pe Școala Sociologică de la București.

Sinteza vieții S.G. este urmărită de prof. Mihai Cernea pe două traiectorii esențiale: în primul rând, „o reparație istorică”, anume constând în „reconstrucția și reconstituirea unui capitol major în istoria sociologiei din România – capitolul personificat de marele sociolog și statistician Anton Golopenția” (p. 21). În al doilea rând, sunt oferite interpretări și evaluări asupra „operelor originale ale profesoarei Sanda Golopenția” (p.30). Studiul prezintă, succesiv, contribuții inovatoare ale sociologului Anton Golopenția, scoase la lumină de fiica acestuia, prin „acțiunea de asamblare în volume atent structurate a operei antume a lui Anton Golopenția” (p. 22), cum sunt: „opera statistică, practic necunoscută majorității cercetătorilor de azi” (p. 22); analize statistice, „lucrări de maturitate, apărute în publicații mai rar consultate”, în „publicații ocazionale sau de uz intern ale Institutului Central de Statistică” (p.22); opera sociologică, conținând, în premieră, traducerea unor cercetări, cum sunt: teza de doctorat, susținută în Germania în 1936 (p. 23) și studiul „Sociologia românească” din volumul clasic „La Sociologie au XXe siècle”, Paris, PUF, 1948, editat de Georges Gurvitch și Wilbert E. Moore.

Sunt oferite și o serie de detalii cu caracter metodologic, instrucțiuni de cercetare și acțiune socială, o cronologie a activității lui Anton Golopenția, date privind eseuri pe teme de literatură, estetică, filosofie, însemnări, pagini de jurnal, fragmente de roman ale tatălui.

În continuare, prof. Cernea prezintă un ghid prețios de lectură a volumelor „Românii de la Est de Bug”, „Ultima carte”, „Rapsodia epistolară”, precum și lucrări de specialitate ale Ștefaniei Cristescu-Golopenția (folclor, etnografie, antropologie, sociologie), atrăgând atenția cititorului asupra unor contribuții inedite, de profundă valoare științifică și etică. Cititorii pot afla, de pildă, aspecte necunoscute ale fenomenelor migrației spre est ale țăranilor în sec. XVIII și XIX și impactul acestora asupra identității naționale. Cu atât mai interesante sunt aceste lecturi, cu cât ele au fost ascunse publicului, vreme de peste patru decenii (între 1948 și 1989), aflându-se în custodia Securității comuniste.

Publicul interesat de istorie socială are oportunitatea să descopere informațiile, cu deosebită încărcătură emoțională, din evaluările prof. Cernea asupra volumului „Ultima carte” (1990), în care autoarea „ia decizia inspirată și îndrăzneată de a da statut de carte declarațiilor, în anchetă, ale lui Anton Golopenția” (p. 25), aflate în Arhivele S.R.I. O altă contribuție remarcabilă a S.G. la „reparația istorică” a memoriei părinților este, în opinia prof. Cernea, „o fereastră nouă, monumentală”, deschisă de aceasta „pentru prima oară spre viața culturală a României în perioada interbelică”, prin vizualizarea dialogului între „personalități de frunte ale științelor, literaturii, artelor, filozofiei și vieții publice din România perioadei interbelice” (p. 28).

Referitor la Operele prof. Sanda Golopenția, totalizând cincizeci de volume (dintre care douăzeci și șapte de lucrări originale și douăzeci și trei de volume editate sau coordonate) și peste două sute de lucrări în domeniile lingvisticii, poeziei, semioticii, antropologiei și sociologiei (pp. 33-34), prof. Cernea atrage atenția asupra a două monografii: „Arhipelagul gustian” (2016) și „Constantin Brăiloiu sau despre globalizarea etnomuzicologiei” (2016). Analizele întreprinse dezvăluie publicului puncte de vedere originale asupra semnificației Școlii sociologice de la București, pe baza cercetărilor proprii ale S.G. Astfel, aceasta argumentează, invocând „patru valuri de publicații”, între 1936 și 1989, că „Școala de la București a fost, în fapt, o mișcare culturală vie, cu multe fațete, care s-a extins treptat, prin publicații, expoziții, Muzeul Satului”, etc. (p. 31). Așa cum observă, cu perspicacitate, prof. Cernea, autoarea izbutește să prezinte prima sinteză asupra Școlii gustiene bazată pe o perspectivă largă, integrând documente și cercetări necunoscute anterior (p. 30).

Un portret plin de sensibilitate al S.G. îl oferă sociologul Sorin M. Rădulescu. Acesta împărtășește amintiri emoționante din copilăria și adolescența sa, evocate, la distanță, cu neasemuită măiestrie de S.G. în legătură cu evenimente, întâlniri providențiale, evoluții științifice și cotidiene, comparate cu „o înaintare de-a lungul a trei bulevarde bucureștene...” și a unuiia de peste ocean (p. 107) – comparații cu multe coincidențe și nostalgii ale propriei evoluții biografice a sociologului. Autorul pune în lumină calitatea de „cotrocenist” a ambilor, exprimând, din punct de vedere sociologic, „o stare de spirit comună, conștiința și sentimentul unic al apartenenței la comunitatea” cartierului Cotroceni (p. 111). Studiul semnat de S. M. Rădulescu cuprinde evaluări interesante despre conținutul informativ al cărții

„Bulevardele vieții”, carte considerată „o veritabilă premieră în literatura memorialistică românească, deoarece este scrisă, în bună măsură, pe baza notelor scrise ale filatorilor temutei Securități, care au consemnat cu <<acribie mecanicistă>>... mișcări, cumpărături, întâlniri, convorbiri telefonice, discuții la restaurant sau pe stradă ale familiei Golopenția, „129 zile de urmărire continuă” din perioada 1947-1950 care au „precedat arestarea și, ulterior, asasinarea reputatului sociolog” (p. 109).

O carte document o reprezintă, în opinia lui S. Rădulescu, „Fluviul Alfeu sau despre exil și întoarceri”, unde S.G. reia legenda fluviului, în calitate de „metaforă a exilului și a revenirii la matcă” (p. 111). Autorul studiului recomandă cititorilor narațiunile autoarei despre „experiența exilului, a «deșțărării», semnificând: „asumarea voluntară a unei despărțiri programate, prin renunțarea la limbă sau la obiceiuri cotidiene, curmarea unor prietenii de suflet...” (p.111); conturarea reperelor unei „culturi a exilului”, conținând creațiile literare și artistice ale intelectualității românești și americane; „abordarea relației dintre intelectualitatea românească și integrarea europeană” (p. 112).

Aprecieri privind abnegația și devotamentul filial al S.G., subliniate de Sorin Rădulescu, se concretizează și în șansa oferită istoriei sociologiei românești de a se îmbogăți cu idei inovatoare susținute de Anton Golopenția, cum sunt: „viziunea integralistă asupra paradigmei gustiene, extinsă la întreg mediul rural românesc (p. 115); idei originale în ramurile statisticii, demografiei, geopoliticii, lingvisticii, etc., validate în cercetări ample ale Institutului Central de Statistică, sub conducerea lui Anton Golopenția, finalizate în volumul „Românii de la est de Bug” (2006); la acestea se adaugă valoarea documentară excepțională a celor patru volume de corespondență, primită și expediată de Anton Golopenția, din „Rapsodia epistolară” (2004-2014) (p. 116 și urm.). În ansamblu, în viziunea S.G., scrisorile „constituie o oglindă cu fațete multiple a României interbelice” (p. 117).

2. „Rapsodia epistolară” – o performanță etalon din perspectiva istoriografiei moderne

O concepție originală asupra competențelor S.G. în istoriografie este formulată de prof. Zoltán Rostás în studiul „Rapsodia epistolară: un ego-document unic – o abordare inovatoare” (pp. 142-156). Analiza aprofundată a imensei opere editate de S.G. l-a condus pe autorul studiului la o evaluare calificată drept inovatoare. Voi încerca să identific, în textul prof. Rostás, câteva aspecte care legitimează contribuția creativă a personalității S.G. în câteva fațete, după cum urmează: crearea unei specializări noi, într-o optică istoriografică modernă, având ca obiect (re)construirea operei științifice a părinților, „prin utilizarea ego-documentelor moștenite de la părinți” (p. 142-143); „concepția de organizare și de editare a corespondenței” părinților, bazată pe „cuprinderea totală a scrierilor și adnotarea – comentarea amănunțită a textelor publicate”, constituie o performanță, un „model de ediție critică ce trebuie, de acum înainte, să fie considerat ca etalon” (p. 143, 144); „ingeniozitatea organizării și adnotării

corespondenței” de către S.G. surprinde prin spargerea barierei tradiționale ale istoriei sociologiei românești și prin tratarea disciplinei „din perspectiva istoriei sociale”, precum și prin încorporarea în textul editat a întregii experiențe sociale, nu doar profesionale” a reputațiilor sociologi (p. 144); opțiunea S.G. pentru varianta inedită de „dialog epistolar”, în care „interacțiunea primează... ca parte a unității de comunicare interpersonală dintr-o rețea socială mai amplă”, este o mărturie a unui transfer interdisciplinar din cercetarea etnologică a anilor '70 în investigarea istorică a documentelor personale (p. 147); instituirea unei noi definiții a „documentului scrisoare” ca „ego-document”, în care se cumulează atât experiența personală, cât și „experiența socială” a individului și modul în care acesta percepe societatea în care trăiește, o situează pe S.G. în topul creatorilor de noi resurse sociale. În cazul de față, este vorba despre evidențierea „unității de comunicare interpersonală dintr-o rețea socială mai amplă”, ce „vizează iminent și nemijlocit epoca «la firul ierbii»” (p. 146-147); sporirea vizibilității relațiilor instituționale și informale din Școala sociologică de la București, prin publicarea „ansamblului epistolar”, oferă șanse nebănuite de reinterpretare a semnificațiilor experimentului «Gusti», cum ar fi: relevanța grupurilor implicite în dinamica relațiilor din jurul unei instituții și, în același timp, o poartă de acces spre înțelegerea „vieții culturii interbelice” (p. 154); generarea unei sociologii de ramură de viitor, „aceea a rețelelor sociale”, prin „pătrunderea în viața culturală științifică implicită”, oferind resurse pentru cercetarea culturii generației lui Anton Golopenția dintr-o perspectivă de antropologie istorică (p. 154). În concluzie, prof. Zoltán Rostás consideră, în chip inspirat, că „numai prin inovare putea [S.G.] să redea întreaga bogăție a acestei moșteniri” (p. 155).

Rămânând în același perimetru al inovării în istoriografie, remarcăm abordarea inedită a contribuției S.G. ca „istorie totală”, aparținând prof. Ionuț Butoi. Autorul observă că maniera de a face reconstrucția moștenirii părinților aparține „istoriei totale”, care include atât istoria cotidianului, cât și cea instituțională, a documentului scris. Prof. Butoi argumentează, pe bază de evidențe istorice consistente, că „abordarea polifonică” a S.G., în care „memoria materială” a „caselor, a hranei, a hainelor și a podoabelor”, a „multiplelor voci și discursuri care se intersectează”, oferă o arheologie „culturală și existențială” care face posibilă „ieșirea din dualism”, prin depășirea „vechiului conflict al reprezentărilor despre lume”, în care domina cearta despre prevalența naturii sau a culturii (pp. 249-251). Publicul va fi plăcut surprins să afle experiențele „inițiatice” care l-au condus pe prof. Butoi la această nouă perspectivă a istoriei sociale ca istorie totală, ca evidență a „ieșirii din dualism”, cum sunt travaliul documentării în arhive sau istoria orală, așa cum a fost experimentată de prof. Zoltán Rostás și Sanda Golopenția (p. 250-251).

3. Reconstrucția unui capitol major din istoria sociologiei – ca o deschidere către „un fapt editorial total”

Rânduri de neasemuită frumusețe literară, cu privire la „dubla implicare” a S.G. în editarea corespondenței „profesionale, de cercetător” și „biografice, de moștenitoare directă a familiei Golopenția-Cristescu”, sunt oferite publicului de prof. Rodica Zane. Autoarea împărtășește cu cititorii câteva surse ale „emoției care i-a transformat lectura profesională într-o experiență deviată” (p. 191). Vom evoca, succint, câteva momente ale trăirilor autoarei în contact cu Rapsodia epistolară, cu deosebire ale interpretărilor oferite de aceasta. Plecând de la informațiile privind „dramatismul detaliilor despre curmarea corespondenței și a vieții lui Anton Golopenția” pentru o „vinovăție de ordin politic” (p. 191), Rodica Zane oferă o explicație inedită în legătură cu semnificația uluitoare a construcției schimbului epistolar. S.G. a reușit performanța unică de a realiza un transfer de memorie „din spațiul intim ce se configurează în cel public”, editarea devenind o practică memorială, în măsură să stimuleze memoria colectivă să-și asume trecutul recent (și) ca istorie individuală (p. 192). Decizia S.G. de a lua cu sine, în exilul voluntar, arhiva familiei și de a o edita este calificată de Rodica Zane drept un act „fondator al unui timp recuperat, prin trecerea unei forme de memorie (și de moștenire) de familie (corespondența parentală) în memorie socială, care face societatea românească de astăzi mai bogată” (p. 193).

O idee de subtilă înțelegere a operei S.G. este recursul prof. Zane la metafora limbajului muzical, pentru a explica „amplul transfer al memoriei din cadrele sociale ale familiei în cadrele sociale ale comunității, în fapt, ale societății românești postcomuniste” (p. 194-195). În felul acesta, explică autoarea, „polifonia își subsumează însuși principiul organizator al editării corespondenței” (p. 195). Cu intuiție sociologică profundă, autoarea studiului explicitează sensul *polifoniei*, care, în dialog cu cel de *rapsodie*, reflectă „raportul dintre individualitate și grup, angajarea în interacțiune a individului...” (p. 196). De asemenea, prof. Zane observă faptul că terminologia muzicală permite rezolvarea „tensiunii dintre cele două fațete identitare asumate, cercetătoarea și fiica moștenitoare” (p. 196). Publicul interesat de istoria culturii, inclusiv a culturii muzicale, află că autoarea a asociat preferința S.G. pentru limbajul muzical, restituind corespondența ca «rapsodie», cu contribuția clasică a lui Maurice Halbwachs la studiul memoriei colective a muzicienilor. Sunt de remarcat și conexiunile făcute, în contextul ipostazierii lui Anton Golopenția, cu aprecierile prof. Rostás referitoare la personalitatea acestuia în termenii de „spirit activ cultural, în interacțiune epistolară și culturală, fiind fermentul unei generații” (p. 197).

Personalitatea S.G. dezvăluie noi adâncimi prin evocările „din interior” ale cercetărilor monografice interbelice, aduse la lumină de aceasta prin strădaniile sale de editare, cum sunt cele prezentate de prof. Vasile Șoimaru, „fiu al satului Cornova”. În studiul său „Sanda Golopenția pe urmele părinților, la est de Prut și de Nistru” (p. 318-325), prof. Șoimaru

identifică trăirile sufletești ale sătenilor din Cornova și alte comunități din Transnistria, luând contact, după 60 de ani, cu cărțile, fotografiile și filmul din cercetările monografice din 1931, în bună măsură, prin aportul S.G. Pentru zelul dovedit în eforturile sistematice de atestare a identității românilor din afara granițelor actuale, sătenii i-au decernat acestuia, în 2011, titlul de „Cetățean de onoare al Cornovei”, într-o dată simbolică pentru celebrarea monografiei în Cornova: împlinirea a 80 de ani de la acordarea aceleiași recunoașteri lui D. Gusti și 6 ani înainte de a fi onorat, post-mortem, cu același titlu, pe Anton Golopenția. Ulterior, în 2017, au primit titlul și alți membri ai echipei Gusti, precum Mircea Vulcănescu, Henri H. Stahl și Iosif Bergam; urmează Ștefania Cristescu-Golopenția (p. 324, 325).

Publicul interesat de istorie socială are oportunitatea de a afla, în studiul Danei Costin, informații și evaluări de mare profunzime și noutate despre un proces fundamental pentru modernizarea României, anume „pătrunderea unor forme urbane în viața rurală”, proces conceptualizat de Anton Golopenția prin termenul de *orășenizare*. Preferința pentru conceptul de *orășenizare* și nu pentru cel de *urbanizare*, îmbrățișat de cercetarea sociologică în deceniile următoare, este explicată de Dana Costin prin preocuparea lui Anton Golopenția de a legitima dinamica specifică a transformărilor din satele cercetate, „ca pe o iradiere în cercuri concentrice, care pleacă de la centrele urbane spre cele rurale”, nefiind vorba de „transformarea unei comunități dintr-o comunitate rurală într-una urbană” (p. 440). Autoarea studiului remarcă, în chip ingenios, că sociologul Anton Golopenția se distanțează de viziunea clasică a lui Alfred Weber care „concepea urbanizarea ca pe un proces rectiliniu, continuu și universal” (p. 440). Dana Costin a izbutit să surprindă și să prezinte datele esențiale ale schimbărilor petrecute în Cornova și în satele învecinate și, cu totul remarcabil, cauzele formelor specifice de manifestare și consecințele procesului, așa cum au fost gândite în proiectul sociologului gustian. Câteva argumente sunt edificatoare: originea socială a satelor în funcție de istoria dezrobirii și împrumutării sătenilor, diferențele între foști clăcași și mazili generând nivele și forme diferențiate de urbanizare, în multiple domenii: în ținuta sătenilor, țesături, covoare, portul tradițional, muzica și dansul preferate de diferite categorii sociale, etc.; fenomene precum „prezența negustorilor și răspândirea căii ferate” au accelerat procesul orășenizării felurite a satelor (p. 444, 445); situația favorabilă creată, în unele sate, cum este proximitatea unor târguri ce au beneficiat de rețeaua locală de căi ferate; întoarcerea soldaților din război, după 1920, care au fost promotorii unor noi mentalități; rolul clerului, a familiilor preoților și tineretului studios din seminariile religioase, ca vectori ai civilizării satelor; dispariția naturală a bătrânilor satului și slăbirea presiunii de conformare la tradiții; nu în ultimul rând, este invocată natura umană, și anume „competiția socială” pentru statut, semnificând o ofensivă continuă pentru un loc fruntaș în ierarhia socială a satului; cu toate acestea, atrăgea atenția Anton Golopenția, acest „individualism acerb dispare” când sătenii sunt „puși în fața străinului” (p. 446); spiritul analitic al autorului (A.G.) nu putea să ignore faptul

că această „dinamică a concurenței” a avut și o consecință mai puțin fastă, anume „o destrămare a spiritului de comunitate”, „lipsa unei structuri unitare a vieții sufletești atrage după sine un scepticism desăvârșit...”, dar care „nu lasă în urmă un loc gol”, ci „un nou fel de a valorifica, de a-și trăi viața” (p. 446, 447); autorul cercetării se simte legitimat să corecteze o greșeală a multor istorici, de „a considera comunitățile rurale de până la începutul secolului al XX-lea ca fiind statice”; în realitate, procesul de orășenizare „e în curs din toată vremea; s-a accelerat doar vertiginos acum, datorita puterii de expansiune a economiei capitaliste” (p. 447).

Analiza Danei Costin o îndreptățește să susțină o teorie originală asupra contribuției lui Anton Golopenția, argumentând că munca sa constă într-un „studiu al instituțiilor sociale, economice și culturale ale unei comunități”, fiind „un studiu de istorie socială” în care a folosit „metode tipice istoriei sociale”, de exemplu „interviurile de istorie orală, studiul vieții de zi cu zi, analiza manifestărilor artistice și sociale într-o cheie temporală” (p. 448, 449). În concluzie, apreciază autoarea, textele școlii monografice sunt relevante atât pentru sociolog și antropolog, cât și pentru istoric preocupat de microistorie, de „istoria la firul ierbii” (p. 449).

4. Proiectul sociologiei intervenționiste al campaniilor studențești ale Serviciului Social la sate, în vederea emancipării țărănimii – componentă strategică a mass-media naționale

Studii surprinzătoare pentru cititorii interesați de istoria Școlii sociologice de la București sunt oferite de cercetătoarea Corina Iosif și scriitorul și cineastul Vasile Bogdan. Lucrarea Corinei Iosif prezintă rezultatele preliminare ale unui proiect de cercetare la Muzeul Național al Țăranului Român, centrat asupra funcției folclorului ca domeniu al culturii media în România (p. 506), în conexiune cu „proiectul sociologiei intervenționiste” al Școlii sociologice de la București, concretizat prin prezența campaniilor studențești ale Serviciului Social la sate, în vederea emancipării țărănimii.

Noutatea excepțională a cercetării rezultă dintr-o fericită, triplă coincidență de debut pentru trei procese: de configurare a folclorului ca produs media; de start al dezvoltării radiofoniei în România și a instituționalizării Societății Române de Radiotelefonie în perioada 1925-1928 (p. 509); de formulare a unui document de excepțională însemnătate de către prof. Gusti, care era la acea dată, în 1932, Președinte al Societății de Radiodifuziune – document statuând rolul programatic pe care radiofonia urmează să-l joace în cultura românească; documentul face referire expresă la activități ale echipelor studențești implicate în „acțiunea de lucru social universitar” în satele României (p. 517), cum sunt programele de „sănătate și cultură populară”, precum și cele de „literatură, limbă și folclor” (p. 510).

Corina Iosif scoate la lumină o serie de idei inovatoare generate de interacțiunea emisiunilor radiofonice cu echipele studențești ale Serviciului Social, plecând de la explorarea a patru emisiuni cu programe radiofonice difuzate, în perioada

1932-1933, de Ion Cornea, Emanoil Bucuța, H. H. Stahl și Traian Herseni. Menționăm, pe scurt, câteva dintre acestea, care privesc campaniile de teren ale echipelor studențești la sate.

a) Una dintre ideile programatice difuzate, încă de la începuturile radiofoniei românești, atrage atenția asupra necesității conservării culturii populare ca „tradiție” ce susține identitatea națională, în condițiile provocărilor generate de procesul de globalizare, care antrenează răspândirea „civilizației materiale moderne”, atât cu „binefacerele”, cât și cu „relele” ei (p. 515). Conexiunea pe care Corina Iosif o face vizibilă între nevoia susținerii culturii naționale prin cultura țărănească și campaniile echipelor studențești la sate este explicită, valorizând contribuția Universității și Serviciului Social în comunitățile rurale, cu „personajele principale: Profesorul Gusti și studenții” (p. 516).

b) O cale sugestivă de a explica „acțiunea de lucru social universitar” la sate, invocată de Corina Iosif, este cea de a oferi fragmente lămuritoare din textele radiofonice ale gustiștilor. De pildă, Em. Bucuța surprinde audiența cu argumente emoționante privind „fenomenul de miraj social” generat de „noțiunea de student” în lumea satelor, care a condus la o adevărată „identitate sociologică, dar și politico-ideologică” între „intelectuali în curs de formare” și „țărani” (p. 517, 519).

c) „Noțiunea de social”, o noutate radiofonică difuzată de H. H. Stahl, în martie 1933, a fost evaluată de Corina Iosif ca o dublă performanță, atât din punct de vedere al conținutului emisiunii, cât și al „construcției discursive” a textului, care a marcat prezența monografiștilor în producțiile radiofonice (p. 521, 522). Publicul va fi surprins să afle, prin vocea eminentului sociolog al școlii monografice, că „studiul științific al realității sătești”, având ca urmări înfăptuirea de „cooperative, biblioteci, asistență sanitară organizată și alte îndreptări și înfrumusețări” necesită o reorientare a priorităților politico-ideologice ale statului român: „Nu nația, nu țara, nu cultura națională” sunt „eroii principali ai unui viitor de luat în seamă, ci societatea” (p. 521).

d) Comentariile autoarei studiului asupra prezenței campaniilor studențești ale Școlii sociologice de la București în emisiunile radio din anii 1928-1945 pun în lumină integrarea sistematică a „proiectului sociologiei intervenționiste și al beneficiilor pe care acesta” le poate aduce societății românești a anilor 1930-1940 (p. 526). Printre efectele acestor emisiuni difuzate sunt amintite: familiarizarea publicului larg cu temele și scopurile proiectului gustian; stabilirea unei „conexiuni sociologice” și ideologice „între ruralitate, ca realitate sociologică românească a vremii și procesul de urbanizare, ai cărei reprezentanți efectivi erau considerați a fi studenții” (p. 527); construirea unor „modele ale emancipării”, susținute de proiectul gustian al sociologiei intervenționiste (p. 528).

Cititorii preocupați de un portret cinematografic al sociologului Anton Golopenția pot afla detalii fascinante din povestea filmului documentar consacrat acestuia, relatată de scriitorul și cineastul Vasile Bogdan, în studiul său „În căutarea părintelui pierdut. Speranța nu moare niciodată – un film despre Anton Golopenția” (pp. 231-243).

Publicistul dezvăluie momente pline de dramatism

din confesiunile S.G., făcute pe parcursul documentării cinematografice: miracolul salvării arhivei familiei de la perchezițiile Securității; călătoria incredibilă a arhivei spre America; „cariera frântă la 40 și ceva de ani” a tatălui; filmul devastator al anchetelor Securității comuniste, încheiate cu asasinarea părintelui pentru „vinovății politice” și cu finalul tragic, ca un destin implacabil: „Jilava a devenit cimitirul familiei mele”; după ce Ștefania Golopenția a cerut să fie înmormântată acolo (p. 243).

5. Personalitatea Sandei Golopenția – un model inspirațional pentru tinerii intelectuali

Cititorii vor fi surprinși să afle o ipostază diferită a personalității S.G., ca model inspirațional pentru tinerii intelectuali, așa cum rezultă din studiul Rucsandrei Pop (p. 302-309). Cu încărcătura simbolică a unei mărturii întemeiate pe o „moștenire de familie”, Rucsandra Pop fiind nepoata folcloristului și antropologului Mihai Pop, prieten și colaborator apropiat al părinților Sandei Golopenția, autoarea studiului dezvăluie faptul că se raportează la S.G. „ca la un model după care să îmi construiesc un set de standarde în munca mea intelectuală” (p. 304). O traiectorie surprinzătoare, cum numai viața poate oferi, experimentează Rucsandra Pop, atunci când descoperă, din arhiva familiei, momente și coincidențe miraculoase cu cele trăite de S.G. Pe de o parte, avem adopția simbolică a fiicei, după moartea lui Anton Golopenția, de către bunicul Rucsandrei Pop, cu tot cortegiul de atitudini protectoare privind educația, cariera profesională, eforturile de reabilitare a numelui și recunoașterii științifice a lui Anton Golopenția. Pe de altă parte, nepoata lui Mihai Pop a resimțit impactul decisiv pe care l-a avut contactul personal și epistolar cu S.G. asupra destinului său ca cercetătoare și ca antropologă, oferindu-i încredere în sine, împărtășindu-i secrete ale meseriei și disciplinei intelectuale (p. 304).

Lista impresionantă de publicații ale S.G., atât cele prezentând cercetările personale, cât și rezultatele activității de restituire a operei părinților, este apreciată ca un simbol al calității morale a acesteia de către cunoscutul critic literar Mircea Martin, în studiul său, „Emigrația ca descoperire de sine” (pp. 284-292). Plecând de la interogația autoarei, „de

ce scriu emigranții?”, Mircea Martin relevă o contribuție de pionierat în cultura română a S.G., privind destinul emigrantului în fața alternativei de a gândi și a scrie în limba „minoră” „a minții noastre” sau în limba „majoră” a țării de adopție, cu audiență recunoscută internațional (p. 291). Eseistul Mircea Martin apreciază profunzimea, „coerența și, mai mult, organicitatea” argumentelor S.G., care sublinia că „a da României o șansă” înseamnă „să ne înscriem într-o continuitate esențială față de principiul vitalității noastre intelectuale” (p. 291).

Cititorii volumului de față pot afla puncte de vedere, analize și observații de o mare bogăție și diversitate, din studiile și articolele specializate pe domenii, mai mult sau mai puțin apropiate, Sandei Golopenția, cât și din cercetări ale unor personalități de rezonanță științifică actuală, în disciplinele socio-umane. De pildă, prof. Dumitru Sandu oferă un studiu de înaltă anvergură academică, valorificând contribuții interbelice referitoare la ariile culturale, cum sunt cele elaborate de Ion Conea și Anton Golopenția, din anii 1938 și 1939, „în formula *țărilor*, ca microregiuni relativ izolate, de mare consistență istorică-etnografică”, sau „ca regiuni de știință de carte”, îndeosebi pentru mediul rural (p. 608). Cititorii interesați descoperă informații și evaluări excelent documentate metodologic asupra „ariilor culturale ca generator de modele culturale de timp liber” în România de azi (p. 620 și urm.). Publicul cititor are oportunitatea de a intra în contact cu subiecte, puncte de vedere, evaluări de mare interes pentru opinia publică, din studiul prof. emerit Septimiu Chelcea, despre „mass media și opinia publică: derapaje și manipulare” (pp. 357-383). Lista temelor abordate de personalități cu statură academică înaltă poate fi extinsă în multiple arii de specialitate ale disciplinelor socio-umane.

Îmi exprim convingerea că lectura studiilor din volumul onorific Sanda Golopenția va sensibiliza cititorii, studenții și cercetătorii din diverse specialități umaniste cu problematica modernă a complexității și incertitudinilor cunoașterii și acțiunii sociale, beneficiind de elemente semnificative ale interacțiunii sociale din perioada interbelică, ce pot servi ca repere pentru societatea românească și europeană contemporană.

Note:

1. Zoltán Rostás, Theodora-Eliza Văcărescu, eds. *In honorem SANDA GOLOPENȚIA* (București: Spandugino, 2020). Paginile din carte pentru citate vor fi notate în interiorul textului.

Bibliography:

- Rostás, Zoltán, and Theodora-Eliza Văcărescu, eds. *In honorem SANDA GOLOPENȚIA*. Bucharest: Spandugino, 2020.